

Xavier John Seubert

Franjo Asiški u Cranachovu svijetu

Način prikaza sv. Franje Asiškoga u 16. st. doživljava promjenu što je vidljivo u djelu Lucasa Cranacha Starijega. Cranach je bio upoznat s franjevačkim opservantskim pokretom, koji je razvio evanđeoski način života te je bio posvećen propovijedanju evanđelja, osobito siromašnima. Na taj se način pokret podudarao s nekim rane reformacije. Upravo je to Cranach izrazio na svojoj slici iz 1502. godine. Na njoj sv. Franjo Asiški prima stigme, a njegov lik prikazan je i kao opservant i kao seljak. Opservanti, ali i rani reformisti, na seljake su gledali kao na prirodne uživaoce propovijedanja evanđelja. Taj se stav veliča u Cranachovoj slici. Na toj slici dolazi do određena obrata. Prikaz sv. Franje jest sućutan i u potpunosti dostupan gledatelju. On je u kontrastu s Razapetim, obavijenim crnim, naboranim anđeoskim krilima koja stvaraju zastrašujući i odbojan dojam. Krist je nepristupačan i u njegovo se prisustvo može zaći jedino putem doživljavanja sv. Franje koji je smatran njegovom vjernom slikom. Međutim, prototip nije pristupačan na ovoj slici te ona predstavlja ono što je prvotno bila zadaća izvora – ulazak u nazočnosti Svetoga. Ovo suprotstavljanje izvora i slike izazvalo je napade Luthera i ostalih reformista. Usprkos tomu, upravo je ova promjena, na koncu, sadržana kao jasan element u prikazima Luthera u odnosu na Krista. Nakon poraza Smalkaldske Lige 1547. g., car Karlo V. pokušao je vratiti katoličke običaje, koji su u protestantskim zemljama bili ukinuti tijekom rane reformacije. Do ovoga su se vremena u katoličkoj crkvi dogodile mnoge reforme, no oko 1550. g. predstavljen je drvorez na čiji je nastanak utjecalo djelo Lucasa Cranacha. On karikira rimokatoličke običaje, a među njima nalazimo i prikaz sv. Franje. Na lijevoj strani drvoreza nalazi se Krist kao jedini posrednik i središnja figura Lutherova propovijedanja. Izvode se krštenje i euharistija, dok su ostali obredi i običaji izostavljeni iz prikaza. U lijevom gornjem kutu vidi se Bog Otac kako prima Kristovu žrtvu. Duh Sveti lebdi nad Lutherom koji u propovjedaonici propovijeda iz Svetoga Pisma i pokazuje prema pobjedničkom Janjetu i Kristu – Luther je prikazan kao Ivan Krstitelj *redivivus*. Na desnoj strani drvoreza prikazane su obredni grijesi rimokatoličanstva. Redovnik propovijeda iz propovjedaonice bez Biblije u ruci, a demon mu puše u uho. Od misa do oprosta, zatim milosti i duhovnih povlastica, sve se je moglo kupiti. Scenu popunjava procesija u pozadini; hodočašća su za crkve i samostane također bila unosna. Iz gornjega desnoga ugla scene zgroženo gleda Bog Otac – sijući vatrom i sumporom na spomenuto okupljanje. Pored njega kleči sv. Franjo pokazujući mu svoje rane iako se on na njega ne obazire. Krist nije prisutan na prikazu pa gesta sv. Franje nema nikakva učinka. Ovo nije pravi poredak spasenja, to je gluma i ljudsko djelo, koji nemaju nikakvu vrijednost. Zanimljiva anomalija jest da se sv. Franjo, iako je njegovo posredovanje neefektivno, nalazi u raju. Luther je stigme smatrao samoizazvanima, ako su uistinu postojale. U isto vrijeme, vjerovao je da su sveci, poput sv. Franje, bili uvjereni u vlastitu bezvrijednost te da su za spasenje u potpunosti ovisili o Kristu. Upravo je ta vjera ona koja ih spašava, nikakve pokore ili djela koja su činili smatrajući ih potrebnima za Božji prihvata. Ovo luteransko shvaćanje objašnjava dvosmislen prikaz sv. Franje u inače jasnoj sceni. Oba Cranacha na svojim slikama nastavljaju isticati sv. Franju kao Ivana Krstitelja *redivivusa*. To se osobito vidi na predeli oltara iz Wittenberga. Međutim, na kasnijem drvorezu koji je načinio Cranach Mlađi Luther stoji u propovjedaonici u središtu. U maniri odobravanja, on upire prstom prema razapetomu Kristu sa svoje desne strane, dok s druge strane, osuđuje paradu rimskoga svećenstva koju proždire usta pakla. Ovo je scena Posljednjega suda, a sudac u ovom slučaju nije Krist, već Luther. Ponovno se susrećemo sa sv. Franjom ranoga Cranacha, primjećujući pritom zamjenu prototipa i prikaza.